№ 77 Մայիսի 10 (22) 1880 Մայիսի 10 (22) № 77

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նուբար-փաշա.— Ներքին տեսութիւն. Երկու խօսք Անդրկովկասի հայ-կաթոլիկներին. Նամակ Ալեքսանդրապօլից. Նամակ Իգդիրից. Նամակ Ներքին-Ագուլիսից. Նամակ Ղարսից. Նամակ Եկատերինոդարից.—Արտաքին տեսութիւն. Հայաստանը և Նուբար-փաշան. Սովը Հայաստանում. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—Խառն լուրեր.—«Մշակի» հեռագիրներ.—Յայտարարութիւններ.

ՆՈՒԲԱՐ-ՓԱՇԱ

«Մշակի» ներկայ համարում ընթերցողը կը կարդայ «Голосъ» լրագրի թղթակցութիւնը Կ. Պօլսից: Այդ թղթակցութեան մէջ ասւում է որ այժմեան անգլիական կառավարութեան կանդիդատը Հայաստանի լինելու ինքնավարութեան համար համարւում է հայազգի Նուբար-փաշան:

Դեռ մի տարի սրանից առաջ մենք առաջարկեցինք Նուբար-փաշային կանդիդատ Թիւրքաց Հայաստանի նահանգապետի պաշտօնի համար: Մեր առաջարկութիւնը հիմնված էր այն հաստատ դատողութիւնների վրա, որ Նուբար-փաշան սիրելի է Անգլիային, բայց ոչ թէ Բիկոնսֆիլդի Անգլիային, պահպանողական Անգլիային, այլ ազատամիտ Անգլիային:

Մի տարի առաջ արդէն մենք նախագուշակեցինք որ Անգլիայի ամենահաւանական կանդիդատը Հայաստանի նահանգապետը լինելու Նուբար-փաշան է, որովհետև նա այս րօպէիս միակ մարդն է Թիւրքաց հայերից, որ միացնում է իր մէջ բոլոր յատկութիւնները այդ տեսակ պաշտօնը ստանալու համար:

Հայերի մէջ միակ աչքի ընկնող պետական մարդը Նուբար-փաշան է, նա իր անցեալով ամենից աւելի ունի իրաւունք ինքնավար Հայաստանի կառավարիչ լինելու:

Նուբար-փաշան յայտնի է որպէս պետական մարդ դեռ այն ժամանակ, երբ Եգիպտոսի մինիստր էր: Նա յայտնի է նոյնպէս որպէս հովանաւորող հայոց գրականութեան. քանի մի նշանաւոր գրքեր, օրինակ Լանգլուայի ձեռքով թարգմանած հայոց պատմաբանների գրուածները նրա հովանաւորութեամբ են հրատարակվել: Նա յայտնի է որպէս գործող հայոց դպրոցական կեանքի մէջ. ո՞վ յայտնի չէ թէ նրա միջոցներով հաստատվեցաւ Կ. Պօլսի Նուբար-Շահնազարեան դպրոցը: Նա վերջապէս ինքն էլ, որպէս հեղինակ, յայտնվել է երբ հարկաւոր էր, Բեռլինի կոնգրէսի ժամանակ պաշտպանել Հայաստանի դատը. նա Հայաստանի մէջ մտցնվելի վերանորոգութիւնների մասին մի ցեկուցում ներկայացրեց Բեռլինի ատենաժողովին:

Իսկ վերջին ժամանակ մենք տեսանք Նուբար-փաշայի անունը ֆրանսիական «Nouvelle Revue» ամսագրի աշխատակիցների թւում:

Բայց գլխաւորապէս այն դատողութեան վրա էր հիմնվում մեր գուշակութիւնը, երբ Նուբար-փաշային կանդիդատ էինք առաջարկում, որ մենք գիտէինք թէ նա նոյնքան յարգված է Թիւրքիայից, մենք աւելի կասենք՝ ամբողջ արևելքից, որքան և Անգլիայից ու Եւրոպայի պետական բոլոր շրջաններից:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅ-ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐԻՆ

Սովը իր սարսափելի և կատաղի հոսանքով վազում է ամբողջ Հայաստանով սովամահ անելով մայրենի զաւակների դառն և ցաւալի վախճանով:

Վանի մեր եղբայրները, տաժանելով սովածութեան տանջանքների մէջ, և չը կարողանալով տանել սովածութեան զարհուրանքը, հայրենի հողի վրա ծնկի եկած, ուժաթափ և կիսամահ տարածված, մեզանից կարեկցութիւն և գութ են խնդրում: Նոցա յուսահատ և նուաղեալ ձայներն, որձագանք դառն ամեն տեղացի հայերի սրտում և մարդասիրական զգացմունքը պարտաւորացրեց նրանց օգնութեան ձեռք մեկնելով ազատել Վասպուրական աշխարհը կորստից:

Միայն մե՞նք պէտք է անտարբեր լինենք այս տխուր և մարդասէր տեսարանին և անտարբեր աչօք նայենք մեր եղբայրների կորստեան վրա: Բաւական է որքան կրօնական տարանջատութիւն պահեցինք մեր եղբայրների հետ, իսկ այժմ բնութեան ձայնից և օտար ազգաց ամօթից, պէտք է միանանք ընդհանուր ոյժով պաշտպանել և փրկել Հայաստան երկիրը, Վասպուրական աշխարհը:

Պահանջը մեծ է և անհրաժեշտ, որը չէ կարելի յետաձգել և զանցառութեան տալ, և որը պահանջում է միացեալ ազգային ոյժ, և առատ նուիրատուութիւն: Այն որ դարերի անհամար հարուածները և ճնշող ձեռքը չը կարողացան անել, ձեր անտարբերութեան պատճառաւ, այժմ սովը մի ամսի մէջ կոչնչացնի և կամայացնի Հայաստանը: Վտանգը մեծ է և անխուսափելի, եթէ չը փրկենք Հայաստանը սարսափելի սովից: Բաւական չէ որքան որ մինչև այժմ օգնեցին մեր եղբայրները, կը բացվի գարունը և նոքա չունենալով սերմանելու ցորեն, կարող են պատահել երկրորդ և սարսափելի փոթորկին: Այժմ ժամանակ է ցոյց տալու թէ մենք հայութիւնից անբաժան անդամներ ենք և նոցա տառապանքներին կարեկից: Ցոյց տանք թէ իսկապէս սիրում ենք Հայաստանը և նորա փրկութիւնն է մեր յոյսը և ապագան:

Մենք կարող ենք ապրել չափաւոր պայմանով, իսկ փանեցին սովը չէ կարող տանել և դորա համար նա ձեռք է պարզում մեզ՝ Անդրկովկասի Հայ-կաթօլիկներիս օգնութիւն խնդրելու: Ահա ժամանակ ընդունելի, ահա օր փրկութեան:

Հայ-կաթօլիկ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

12 ապրիլի

Երբ անցեալ տարի, յունիսի 12, ստացանք «Մշակի» «կարող է սով լինել» առաջնորդող յօդուածով 89-րդ համարը, գտնվեցան մեզանում այնպիսի «չարաճճի—պամպուլիկներ», որոնք մի գիւղական ծիծաղով և խնդկատակութեան գրիմասներով կարդացին այդ յօդուածը. «Պարոններ, մի մարգարէութիւն, մի վերին ներշնչութեամբ մարգարէութիւն է արել «Մշակը», բացականչեցին նրանք. և ծաղրածութիւն, և մեղադրանք, և դատապարտութիւններ թափվեցան չորս կողմից «Մշակի» գլխին. Լաւ... շատ բարի. Հիմայ տեսնենք թէ՝ մենք իրաւունք ունէինք հեգնօրէն և թշնամաբար վերաբերվել դէպի մի այնպիսի եղելութիւն, որը այսօր կատարված ենք տեսնում ամենայն ճշտութեամբ.

Դեռ մի կողմ թողնենք Վասպուրականը և Ալաշկերտը իրանց ակնյայտնի սովերով, Պարսկա-Հայաստանի մի քանի տեղերում յայտնված սովի մասին էլ լռենք. Նկարագրենք նոյն իսկ մեր գաւառի դրութիւնը. տեսնենք թէ այդ դրութիւնը որքան հեռու է սովից.

Սկսենք նախ՝ քաղաքից.

Կենսական պիտոյքի թանգութիւնը անցեալ տարվայ անցեալ ամառվանից սկսվեց մեզանում և հետզհետէ թանգանալով, վերջին միջոցներումս, հասաւ մի անսպասելի ծայրայեղութեան. Այս արտակարգ թանգութեան մասին «Մշակի» ընթերցողներին մի ճիշտ և բացորոշ տեղեկութիւն տալու համար, հարկաւոր եմ համարում մէջ բերել այստեղ մի քանի ուտելեաց գներ. Ալիւրի պուտը հիմա ծախվում է մեզանում 4 ր. այն ինչ առաջ 40—50 կոպ. էր ծախվում. բրնձի մի պուտը բարձրացել է մինչև 6 ր., 6.—50 կ., այն ինչ առաջ 1, 60 կ. կամ շատ, շատ 2 ր. էր ծախվում. իւղի պուտը արժէ հիմայ 18 րուբլի, (առաջ 7—8 ր. էր). մի ձուն տալիս են 3—4 կոպէկի. (առաջ 100-ը առնում էինք 40—50 կոպէկով.) Մսի ֆունտը արժէ 9—10 կ., և ջատկից յետոյ էլ աւելի կը թանգանայ. իսկ թէ ինչու համար, դորա պատճառն էլ հիմայ կը բացատրվի մի քիչ ներքեւում նամակիս մէջ. Մնացեալ ուտելիքներն էլ համեմատաբար այսպէս թանգ են. ամենայն մի կենսական պիտոյքի գին անցել է իր չափ ու սահմանը. Այս հրէշաւոր թանգութիւնը ունեցաւ շատ տխուր հետեւանքներ. Վաճառականութիւնը, արհեստը և ամենայն մի արդիւնաբեր գործունէութիւն կատարեալ անկման մէջ են գտնվում այս րօպէիս. Մեր քաղաքը դարձել է մի չքաւորութեան տեղավայր. Ալէքսանդրապօլը, իր գոյութեան ամբողջ շրջանում, երբէք չէ եղել այսքան նեղված տնտեսապէս. Հետզհետէ շատանում է մեր քաղաքում մուրացկանների թիւը. Հարիւրաւոր ընտանիքներ մատնուած են մուրացկանութեան դառն վիճակին. Ի՞նչ կը դառնար հապա այս ողորմելի գերդաստանների դրութիւնը, եթէ քաղաքի ունեւոր դասակարգից չը հաւաքվէր 15,000 ր. փող, չը գնվէր ալիւր և չը բաժանվէր այս մուրացիկ գերդաստաններին բոլորովին ձրիաբար. Այդ թողնում եմ մեր «հանճար—պամպուլիկներին» դատելու, իսկ ես շարունակում եմ ասելիքս.

Գիւղացիները աւելի էլ նեղ դրութեան մէջ են. Անցեալ տարի հէնց աշնան սկզբից, երբ կարկուտը մի կողմից, իսկ մկների լեգէոնները միւս կողմից մի համերաշխ գործակցութեամբ ոչնչացրին մեծ մասամբ երկրագործի քրտնաջան վաստակի արդիւնաբերութիւնը և նա մնաց դատարկաձեռն, այո, հէնց աշնան սկզբից զգալի դարձաւ գիւղերում հացի պակասութիւնը. Երկրագործի դրութիւնը այն աստիճան աննախանձելի էր, որ դառնացած, փտած ալիւրը, որը գուցէ միայն անասուններին կարելի լինէր կերցնել, պուտը 3 րուբլից սկսեալ մինչև 3—60 կ. առաւ և կերաւ. Բայց հիմայ այդ փտած ալիւրն էլ չը կայ, սպառվեցաւ. Ցորենի մի սոմարը (18 պուտ) հիմա ծախվում է այստեղ 70 րուբլի. մի սոմար գարին արժէ 40 րուբլից աւելի. Ցանքի ժամանակը հասել է, բայց գիւղացիներից շատերը ցանելու ցորեն չունեն, իսկ նրանցից շատերը ուտելու հաց անգամ չունեն. Մի կողմից էլ ձմեռը, այս տարվայ երկարատև և դժնդակ ձմեռը մի մահացու հարուած տուեց երկրագործին. Ուրիշ տարիներում մարտի 15-ին արդէն գարուն էր լինում. մինչև այդ ժամանակը տաւարը կապված էր մնում գոմում և ալաֆ էր ուտում. Այնուհետև գիւղացին դուրս էր հանում նրանց և քշում էր դէպի իր գիւղի արօտատեղերը, որ նորաբոյս, դալար սէզը արդէն պատրաստ էր սնունդ տալ կենդանիներին. Բայց այս տարվայ ձմեռը իսկապէս մի բացառութիւն էր, սա մի կարգէ դուրս ձմեռ էր. Սառը եղանակը այս տարի տեւեց մինչև ապրիլի 6-ը. ճշմարիտ է մարտի 20-ին եղանակը սկսեց մեղմանալ և ձիւները հալուել, բայց, ապրիլի 1-ից, դարձեալ սկսեցին փչել սառն հողմեր ամենայն ուժգնութեամբ և երկիրը դարձեալ ծածկվեց մի նոր եկած ձիւն սպիտակ սավանի տակ. Բնութեան այս արտակարգ երևոյթի առաջ՝ երկրագործը մնաց բոլորովին յուսաբեկ և շուարած, որպէս մի «վերին պատուհասի» առաջ. Տաւարի ուտեստը սպառվեցաւ. մի կողով յարդը գիւղերում ծախվեց 1 ր., 50 կ-ից սկսեալ մինչև 2—20 կ., խոտը համեմատաբար նոյնպէս թանգ գնով. Եղան և այնպիսի գիւղեր, ուր խոտի և դարմանի բոլորովին սպառվելուց՝ գիւղացիք հարկադրվեցան ցախեր և գաղի քոքեր կերցնել իրանց տաւարին. Անասունների ուտեստի այս սպառումը մեծ հարուած տուեց երկրագործին. Նրանցից շատերը բերին քաղաք իրանց տաւարի մեծ մասը և չնչին գնով ծախեցին, որովհետև այս կենդանիների վրա միայն ոսկոռն ու կաշին էր մնացել՝—կմախք էին դարձել. Շատերի «չլսարները» ցրտից և սովածու-